CAP. II.

Clerul moldovenesc supt Mitropolitul Teoctist.

In cei d'intaiu ani ai lui Stefan-Voda, in toamna anului 1464, clerul moldovenesc avea in fruntea sa, pe langa "parintele chir Teoctist, Mitropolitul Sucevei", - asa suna titlul cel nou, - pe episcopul de Roman, sau de "Targul-de-jos", Tarasie, - urmas al lui Calist -, si pe egumenii sau "popii", dupa regula lui Nicodim "popa", Teodor de la Bistrita, Ioasaf din Neamt, Anastasie din Moldavita si Stahie din Pobrata. Numele lor se afla insemnate in actul prin care Teoctist da satul Grecii, langa Siretiu, pentru o suma de "zloti turcesti", de sultanini de aur, pisarului domnesc Teodor Prodan, care scrisese, cum stim, destule acte de privilegii pentru manastirile Moldovei.

1. *Legaturi cu Ohrida*? Aceasta organisatie bisericeasca atarna ea de Biserica patriarhala din Ohrida? Am atins aceasta chestie si mai sus. Dovada hotaratoare ar fi doar scrisoarea lui Stefan catre "arhiepiscopul Iustinianei intaiu, al tuturor Bulgarilor, al Sarbilor si al Dacilor", sau al "terilor de Miazanoapte", prin care Dorotei e rugat sa trimeata "oamenii lui cu binecuvantare" pentru a sfinti un nou Mitropolit in locul "Mitropolitului nostru chir Visarion", care s'a stins, - lucru pe care nu-l poate face insa Patriarhul, si acesta, scusandu-se ca nu poate veni insusi, arata ca nu e in stare a trimete nici clerici din partea sa, ci imputerniceste pe Stefan a face sa se hirotoniseasca urmasul lui Visarion, "cu cei de acolo episcopi" (?), poftind pentru aceasta si pe Mitropolitul Ungrovlahiei, Macarie, - care, e drept, se constata si el in aceasta vreme, - "pentru ca si acela este din eparhia noastra". Si Domnul si Patriarhul se arata foarte ingroziti de Turci; Stefan crede ca a scapat o clipa de "silniciile musulmanesti", pentru ca Sultanul Mohammed se lupta "in partile Apusului", iar Patriarhul raspunde ca, dupa o cearta intre "boierii" din Ohrida si cler, Sultanul, intorcandu-se din Albania, "a poruncit a ne stramuta in cetatea lui Constantin, cu vre-o cativa boieri si clerici ai Bisericii noastre".

Lamuririle cuprinse inuntru ar fi interesante, pentru ca actul, plazmuit poate chiar in veacul al XV-lea, pare a oglindi oarecum situatia politica de atunci. Data insa pune pe ganduri: Stefan ar fi scris in April 1456 din indictia a 4-a, Dorotei raspunzandu-i in Octombre din acelasi an, indictia a 5-a (crescuta la 1-iu Septembre). Dar Stefan nu incepu a domni decat in 1457. In 1456 Sultanul facu expeditia de la Belgrad, se intoarse acasa ranit, in pripa, fara a mai cerca pe alti dusmani, si trecu indata peste Mare, in tara lui Sarukhan-beg, unde se afla cand primi pe solii moldoveni cari aduceau tributul. Lupte impotriva lui Scanderberg, Domnul Albaniei, le poarta Mohammed insusi numai in 1466 si 1467. Nici cu acesti ani nu se potriveste indictia, cum nu se potriveste nici cu 1456. Niciun izvor nu pomeneste de aducecerea lui Dorotei la Constantinopol, unde celalt Patriarh ar fi vazut numai cu neplacere sosirea, in orice conditii, a rivalului sau. Iar Moldova isi avea, la 1456 ca si la 1457 si la 1466-7, Mitropolitul, pe Teoctist, si, daca ar fi fost vorba de un episcop de Roman – si aici ne lovim de Tarasie cel din 1462 -, Stefan ar fi insemnat fara indoiala de ce fel de Mitropolit e vorba, - cu atata mai mult, cu cat vechea numire de "Mitropolie" si "Mitropolit" incepea sa faca loc celei, mai potrivite, de "episcopie" si "episcopat", ca in actul de la 1464. Astfel autenticitatea corespondentei

dintre Stefan si Patriarh nu poate fi primita. O analisa stransa facuta in ultimul timp a dovedit-o pe deplin.

2. *Organisarea Mitropoliilor*. Mitropoliile, sau Mitropolia si episcopia, isi aveau daniile de pamanturi si scutirile, drepturile de judecata, intocmai cum le aveau si manastirile. Saracii din Suceava si Roman, alcatuiti in breasla, erau sa fie judecati numai de episcopie. Dichiul judecator nu se pomeneste inca, dar la 1458 e vorba de protopopul ce statea pe langa fiecare Vladica si de “dregator” sau, slavoneste, ureadnic.

3. *Cronica eparhiilor moldovenesti*. Stefan tinu totdeauna in cinste pe Teoctist, care ramane in fruntea boierilor terii; de tot atata cinste se invrednicesc si urmasii marelui Mitropolit. Cel d’intaiu a fost un Gheorghie, venit si el tot din aceiasi manastire, de calugari carturari, a Neamtului, pentru care i se zice: “Nemteanul”. El era un ucenic al lui Teoctist ca si atatia altii dintre acesti “Nemteni”, precum e Visarion, care copia manuscripte si la Athos, in manastirea Zografului. Aici, la Sfantul Munte, si Domnul moldovenesc era cunoscut prin binefacerile sale: astfel aceasta Biserica noua ajunsese in legaturi cu locul de carturarie si evlavie cel mai vestit in tot cuprinsul ortodoxiei, cu acela din care, prin vechiul “popa” Nicodim, ni venise lumina bisericeasca, invatatura, arta, care se pastrau si cultivau in chilii.

Mitropolitul Gheorghie, “Gheorghie cel batran”, a avut o stapanire de treizeci si patru de ani si a murit abia in anul 7019 de la Facerea Lumii, deci in 1510-1, sase-sapte ani dupa ce inmormantase pe marele Domn care-l ridicase la treapta de carmuitor sufletesc al terii sale. El se pare a fi schimbat titlul Mitropoliei, spuindu-si: “Mitropolit de Suceava si al terii Moldovei”. Lui Teoctist cancelaria domneasca ii zicea, in adevar: “Mitropolitul nostru”, “Mitropolitul din Suceava”, iar el insusi se intitula, in 1462, “Mitropolit moldovenesc”, si numai pe piatra-i de mormant, pusa mai tarziu, se ceteste: “Mitropolit Sucevean” sau “de Suceava”.

Un Teoctist, care si numai prin numele sau arata ca primise cresterea sa duhovniceasca de la arhipastorul Moldovei, era egumen de Pobrata in 1471. El trebuie sa fie al doilea Mitropolit Teoctist, care se intampina ca martur intr’un document la 1491 sau 1490. Apare, de alminterea, numai o clipa; inainte si dupa dansul pastoreste Gheorghie, care e amintit inca la 1503. In sfarsit inca un Teoctist era egumen la Neamt in 1496. Si el era sa fie Mitropolit al Moldovei.

Tarasie, episcopul de Roman, a carui obarsie e, de alminteri, necunoscuta, se intalneste pomenit ca “Mitropolit” in acte de-ale lui Stefan si in cronica terii, pana la 3 Septembre 1469, cand sta alaturi cu Teoctist -, ei doi fiind singurii episcopi moldoveni -, la sfintirea manastirii celei noua a Putnei: e de insemnat ca, pe cand pentru scriitorii de hrisoave domnesti si pentru turnatorii de clopote ai Domnului, el are si o “Mitropolie” si e numit chiar “Mitropolitul chir Tarasie”, letopisetul, alcatuit acolo, in Putna, face hotarat deosebire intre demnitatea lui Tarasie si a lui Teoctist, scriind: “cu mana preasfintitului Mitropolit chir Teoctist si a episcopului Tarasie”. Si dupa sfintirea Putnei intampinam pe Tarasie ca martur intr’o danie domneasca facuta acestei manastiri la 25 April 1472, dar ca episcopul nostru Tarasie, din Targul-de-jos”.

In 1488, la Roman pastoria – in “Mitropolie”, se zice inca la April, - “chir Vasile episcop”. Acest “episcop al episcopiei de jos a targului Romanului” iscaleste supt actul pacii cu Polonia in Iulie 1499: se vede astfel ca nu mai e Romanul un “targ de jos” , ci ca o “episcopie”, nu o Mitropolie, a “Terii-de-jos”, o “episcopie de jos”, prin scurtare, se afla in preajma bisericii Sf. Paraschiva a lui Roman-Voda si a Doamnei Anastasia.

Vasilie a redactat un tratat catre Mitropolitul Moscovei despre osebirile dintre catolicism si ortodoxie. Teoctist de la Neamt, care, cum am spus, era menit sa fie apoi Mitropolit al Moldovei, urmeaza lui Vasilie, si-l aflam, ca “episcop al Mitropoliei de jos, in targul Romanului”, la 1502 (17 Novembre), inca supt Stefan.